

Međunarodnopravni aspekti albanskog mešanja u događaje na Kosovu

U seriji napisa »Zeri i populist«, organa Partije rada Albanije, kao i u zvaničnim postupcima i istupanjima albanske države, na nedvosmislen je način do izraza došlo mešanje Albanije u unutrašnje poslove Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Napadi na politiku naše zemlje, kako ih iznosi navedeno glasilo, mogu se, kvalifikovati po međunarodnom pravu kao akti »primene sile i pretnja silom« protiv teritorijalnog integriteta i političke nezavisnosti države.

Navedene postupke je međunarodno pravo već davno osudilo, budući da vređaju suvereno pravo države da uređuje sopstveni politički sistem, osobito ustavni, kako to njoj najbolje odgovara. Ma koliko to može da izgleda bezazleno (jer se radi o akciji jedne male susedne zemlje koja ne može da ugrozi bezbednost Jugoslavije), ipak međunarodno pravo ne može da čini ustupke u stepenu osude takvih akata i to samo na osnovi ocene stvarne opasnosti za napadnutu zemlju i na osnovi njene spremnosti da se odbrani od nastale opasnosti. Bez obzira na to što je slabija po svojoj snazi u svakom pogledu, NR Albanija usuduje se na agresivne postupke protiv zemlje koja je po svemu veća i snažnija. Jer, kao što je poznato, ponašanje jedne države ne zavisi samo od njene veličine i vojne snage, već i od drugih činilaca koji su katkad odlučujući, pa i presudni. Međunarodno pravo, dakle, podjednako osuđuje takve akte bilo da ih čini mala država protiv neke velike zemlje — ili obratno, isto kao što podjednako štiti suverenitet svake države, bilo da je ona mala ili velika.

Da je reč o jednom složenom, isplaniranom i smišljenom poduhvatu zvanične albanske državne strukture protiv Jugoslavije, o tome ne može biti dileme. Jer, i kada bismo krivicu sveli samo na »Zeri i populist« kao neko slobodno glasilo, to ne bi odgovaralo stvarnosti, budući da je u jednom političkom režimu kakav je u Albaniji, simbioza države i partije po prirodi samog sistema, izvedena do savršenstva, pa se to glasilo albanske partije i države nikako ne može posmatrati izdvojeno od politike Albanije.

Ali nije reč samo o tome. Na videlo je izašlo još i to da se zvanični državni organ — diplomatsko predstavništvo, bilo angažovalo punom parom u nemirima na Kosovu, svakako, na osoben način kako se to inače radi. Pri tom, naravno, nije izostala ona stara istina: da spoljna politika ima svoj izvor u unutrašnjem stanju zemlje. I dalje, da zastranjivanje na unutrašnjem planu često dovodi države do toga da svoje unutrašnje krize prebacuju preko granica, ne bi li tako dokazale da i poreklo tih kriza valja tražiti izvan granica zemlje. Tih kriza u političkom režimu Albanije ima ne malo, jer takav politički sistem ih, u stvari, rađa i na njima opstaje tako što im uzroke »traži« izvan svojih granica. Mogućnost takve manipulacije svojim građanima na bazi šovinizma i nacionalizma, takođe nije sporna, nezavisno od toga što je to u suprotnosti s međunarodnim pravom.

I

Serijski napada na osnovne elemente suvereniteta Jugoslavije i pojedina dobra koja čine isključivi delokrug njenog unutrašnjeg poretka i napretka svake zemlje, u međunarodnom pravu je pokrivena s nekoliko pravnih normi — institucija, koje su uobličene u okviru jedne stare ustanove međunarodnog prava, i danas veoma aktuelne, koju pravo definiše kao intervenciju (mešanje) u unutrašnje poslove drugih država i čiju osudu na međunarodnom planu danas ne spori ni jedna država u međunarodnoj zajednici.

Budući da se i albanska strana u jednom od svojih ciljeva poziva na međunarodno pravo i da, usled navodnog ustavno-pravnog promašaja Jugoslavije što nije i Kosovo konstituisala u republiku, istovremeno kvalifikujući tu činjenicu kao »protivrečnost s načelima dobrog susedstva«, to ćemo se i mi zadržati na nekim institutima međunarodnog prava u poređenju s albanskim postupcima, da bismo videli koliko su ta načela međunarodnog prava skladna s albanskim akcijama u događajima na Kosovu.

Drastična manifestacija albanskog iredentizma sadržana je u tekstu »Zeri i populist« od 23. aprila ove godine, u kome se izričito podvlači da je albanska nacija »treća po veličini u Jugoslaviji, i koja je trebalo da se spoji s Albanijom — vašim socijalističkim saveznikom u narodnooslobodilačkoj borbi«. U istom duhu je taj list 17. maja ove godine posegao da kritikuje istorijske događaje u prošlosti, koji su albanskom narodu doneli nepravdu. Naime, tu se pre svega polazi od Londonskog sporazuma 1913. godine, kad je na konferenciji ambasadora velikih sila proklamovano stvaranje Albanije kao samostalne države. Međutim, tom događaju albanska strana zamera to što je Albanija rasparčana i što su najveći severoistočni deo (Kosovo i drugi albanski krajevi) — pripojeni Kraljevini Srbiji i Crnoj Gori, pa ga je Mirovna konferencija u Versaju, 1919. godine, ostavila u okviru Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

Nije jasno zašto je autor napisao zaobišao tekst tajnog Londonskog protokola od 26. aprila 1915. godine, između Trojne Antante i Italije kojim je od jednog malog dela Albanije bilo predviđeno stvaranje nezavisne države pod protektoratom Italije, gde bi Italija stekla pun suverenitet nad ostrvom Saseom i gradom Valonom, dok bi severni i južni deo bili podeljeni između kraljevine Grčke, Srbije i Crne Gore (čl. 7). Tada su Italiji bile dodeljene i neke naše teritorije (Istra i Primorje). Zato je predstavnik Albanije Fan Noli, 1921. godine u Društvu naroda s pravom primetio da tajni Londonski ugovor od 1915. godine ne obavezuje i nema nikakvog pravnog dejstva.¹ Inače, u Londonu su 1913. godine bile određene granice Albanije, samo su one naknadno utvrđene.²

Samo utvrđivanje granica išlo je sporo i mukotrpno, da bi 1926. godine konačno bio potpisan sporazum kojim je granica definitivno međunarodnopravno utvrđena. Otuda moramo zaključiti da, u vreme kada se o granicama Albanije sa susednim državama raspravljalo, ona nije bila samostalna država kojoj bi se nešto moglo oduzeti, već turska provincija. Ni Jugoslavije do 1918. godine nije bila samostalna država, već su to bile Srbija i Crna Gora. Zato su dve današnje susedne države naslednici tih rešenja iz 1913. godine, s tim što će se one javiti kao takve posle prvog svetskog rata, kada se inače umnogome menjala politička karta Evrope. Okolnosti su bile takve da ni jedna ni druga nisu mogle značajnije da utiču na to kako će se granice odrediti, iako su u komisiji za razgraničavanje

¹ Dragutin Nikolich: *Les differences des frontieres de L'Albanie*, Paris 1927, p. 58

² Op. cit.

imale svoje predstavnike. Dakle, valja reći istinu: glavnu reč u razgraničavanju imale su velike sile.³ Otuda dva nova subjekta međunarodnog prava — Jugoslavija i Albanija, nisu ni mogli da menjaju stanje stvoreno 1913. godine, pa i da su bili voljni da to rade, već su jedino mogli da izvrše neke male ispravke kad se granica na teritorijama povlačila.

Na početku drugog svetskog rata Albanija je proglašena protektoratom Italije da bi se posle rata ponovo uspostavila nezavisna Albanija. U toku drugog svetskog rata Italija je, naime, 12. avgusta 1941. godine, suprotno međunarodnom pravu, proklamovala aneksiju jednog dela jugoslovenske teritorije Albaniji, da bi se odnosi posle rata uspostavili *status quo ante*.⁴ Prema tome, postojeće granice okupator za vreme rata nije poštovao. Otuda je bilo potrebno zaključiti sporazum⁵ o obnovi porušenih i oštećenih graničnih piramida, kao i o izgradnji graničnih međupiramida na državnoj jugoslovensko-albanskoj granici 1953. godine. Taj dokument kao i neki drugi oko ustanovljavanja granice polaze od potvrde Protokola u Firenci 1926. godine, čime se definitivno priznaje redovno postojeće pravno stanje u pogledu njenog određenja. *De iure*, dve države su pre više od pola veka utvrdile i održavale granicu i svoje nadležnosti u vezi s njom. Istovremeno, obe su kao pravno nevažeće osudile teritorijalne promene koje je njihov zajednički okupator izvršio u toku drugog svetskog rata.

Dakle, dva stara subjekta međunarodnog prava Kraljevina Jugoslavija i Kraljevina Albanija, kao i njihovi pravni naslednici nova Jugoslavija i Albanija do danas nisu isticali bilo kakav spor oko uspostavljenih granica, niti su istorijske propuste ili »istorijska prava« pozivale u prilog svojih teza o nepravilnosti povučene granice, odnosno nezahvatanja ove ili one teritorije unutar svoje države. Zato motivi i pretenzije s albanske strane poseduju krajnje sumnjive osnove, pa moraju biti osuđene u međunarodnom pravu. Otuda i pretenzije da se javnosti predstavi geneza »istorijskih prava« na teritorijama gde živi albanska narodnost, posebno uz isticanje njenog brojnog stanja kao činioca, ne mogu da uvere nikog kako se tobože teži tome da se ukaže na eventualnu etničku čistotu sredine kao dodatnu osnovu tog ekspanzionizma. Ne, nije o tome reč. Naprotiv, sve to predstavlja oživljavanje najmračnije prakse

³ Accord de Londres: Decision de Paris 9. nov. 1921. Frontiere Serbo-Croate-Slovene-Albanaise, Florence 1926. Commission internationale de Delimitation des frontieres de L'Albanie, p. 7

⁴ Andrassy, Les rapports de frontiere et de Voisinage entre Yugoslavie et les etats limitrophes, JRMP 1/56. p. 45—46

⁵ Dodatak Sl. listu FNRJ 1953.

koju je upoznao svet u toku drugog svetskog rata, kad je nacizam po toj osnovi polagao pravo na teritorijama gde su bile naseljene nemačke nacionalne manjine i gde su bile brojnije od drugih, što smo, uostalom i sami osetili na vlastitom tlu.

O granici kao osnovnom dobru, kojim se graniče dva suvereniteta i teritorijalna integriteta država, kao i činjenici da njihova povreda putem sile ili pretnje silom, čini međunarodni delikt, ne treba mnogo govoriti. Sve to zato što povreda suvereniteta države i naroda, posebno ako je reč o oružanom vidu te povrede, dolazi baš s prvim činom — povredom granice. Ceo sistem međunarodnog prava o odnosima među državama, kao najbitniju obavezu ističe nepovredivost granica. Kad se osuđuju sila, agresija, intervencija itd., uvek je u izgledu pojava tih akata, pre svega na granice država, bilo da se ona direktno vređa ili se te radnje preko granice nevidljivo usmeravaju u unutrašnje biće države.

Iako se u našem slučaju nije dogodila povreda granice u drastičnom obliku, ona je, kako ćemo kasnije videti, u akcijama mešanja albanske države implicite sadržana u kritici istorijskih rešenja kojima je utvrđena, jer se na taj način osporava legalitet postojeće granice.

Zato su i svi novi dokumenti iz međunarodnog prava poklanjali pažnju tim problemima. Tako, na primer, jedan od značajnih dokumenata najnovijeg datuma (Finalni akt s Konferencije o evropskoj bezbednosti i saradnji iz Helsinkija 1974. godine), ukazuje da »države učesnice smatraju međusobno nepovredivim sve svoje granice, kao i granice svih država u Evropi i *stoga će se sada i ubuduće* (prim. G.P.) uzdržati od svakog nasrtaja na te granice«. Shodno tome, »one će se takođe uzdržati od svakog zahteva ili čina zasedanja ili uzurpiranja dela ili cele teritorije bilo koje države«.⁶

Doduše, Albanija nije stavila svečani potpis na taj dokument, ona je bojkotovala KEBS, zato i duh Helsinkija kvalifikuje kao »mehur od sapunice«.⁷ Postavlja se pitanje: znači li to da taj dokument ne obavezuje Albaniju pošto mu nije pristupila?

Pre svega, Helsinški dokument ne sadrži ništa novo što već duže nije važeće međunarodno pravo i što nije bilo sadržano u više dokumenata opšteg i regionalnog karaktera. Evropski državnici (i državnici SAD i Kanade) svečano su taj dokument potpisali želeći još jedanput da potvrde rešenost o poštovanju tih pravila ponašanja na evropskom kontinentu. Stoga ni Albanija nema pravo da prelazi okvire tih pravila. Njeno je suvereno pravo da odluči hoće

⁶ Vidi Završni akt Helsinki 1975. str 19

⁷ Vidi »Zeri i populit« od 3. juna 1981. god.

li da potpiše određeni međunarodni dokument ili ne, ali nije njeno suvereno pravo da vrši izbor načina ponašanja prema tom dokumentu. To je i razumljivo i logično. Dakle, taj dokument podjednako obavezuje potpisnice i one koje ga nisu potpisale, pa bilo da su male ili velike sile. Znači, to je pravilo vrhunskog ranga u međunarodnom pravu bez obzira na etničke, verske i druge rezone koje bi jedna država istakla kao razlog da opravda svoje pretenzije za menjanje državnih granica. U protivnom, zavladao bi kaos u međunarodnom pravu, odnosno u međunarodnim odnosima. S druge strane, pravo države na samoodržanje (samoodbranu) uključuje i pravo da država brani svoje granice svim sredstvima, naravno i oružanom silom, i u tom smislu pravo da unapred preduzima sve mere za njihovu zaštitu i odbranu.

III

Po sebi se razume da, sasvim drugim, ekspanzionističkim ciljevima služi albansko manipulisanje albanskom narodnosti u Jugoslaviji. U toj činjenici su prisutne tendencije oslanjanja na silu, makar ona bila ispoljena i na posredan način, radi rušenja ustavnog poretka Jugoslavije. Naime, ukazivanje na brojnost svoje narodnosti na Kosovu i kompaktnost teritorije na kojoj ona živi kao faktora koji sam po sebi, po mišljenju albanske strane, čini osnovu za republiku u ustavnom sistemu SFRJ, zamerajući što je danas ta narodnost podeljena između tri republike, očigledno, autor napisao u »Zeri i populit«⁸ želi da istakne kako je to faktor snage unutar jugoslovenske strukture kome sada valja pokloniti osobitu pažnju u njegovim zahtevima za promenu statusa društveno-političke zajednice, to jest, u jednu samostalnu državno-pravnu celinu — republiku, odnosno, dati joj »rang republike«, unutar koje i kojom bi se dalje moglo slobodnije manipulirati. Sve to skupa, makar i propagandno, ipak čini smišljeno podsticanje albanskih nacionalističkih i iredentističkih snaga na Kosovu da putem određene sile, zasad psihološke, propagandne i političke, deluju u pravcu rušenja ustavnog poretka susedne zemlje i njenog adaptiranja po inicijativama sa strane. Pri tom, Albanija uzima pravo da se radi tobožnje zaštite njene narodnosti na Kosovu i podrške njene borbe za stvaranje posebne republike, javlja kao protektor pod čijim će patronatom biti cela nacija koja će tako očuvati zajednički jezik, kulturu, duhovnu homogenost i sl.

⁸ Op. cit.

Albanija, na žalost, pokušava na taj način da obnovi jednu žalosnu praksu iz prošlosti, kad su države matične nacije nastojale da načine od svojih manjina »dinamit«, kako se to nekada iznosilo u Društvu naroda. Valja se samo podsetiti uloge Sudeten Deutche Partei u Čehoslovačkoj,⁹ sličnih organizacija u državama gde su živele nemačke nacionalne manjine, pa i u Jugoslaviji između dva svetska rata. Težnju da se nacionalne manjine iskoriste u ekspanzionističke svrhe, veoma su bile proširile osovinske sile, pri čemu im se za vreme okupacije pojedinih teritorija izdašno izlazilo u susret. Tako su se vršila prekrajanja i aneksije okupiranih teritorija, što je odavno osuđeno u međunarodnom pravu. U istoriji međunarodnih odnosa nije ostao nezapažen i slučaj aneksije u korist »velike Albanije«. Radi se o nekim delovima naše zemlje koje okupator u drugom svetskom ratu pripoio tzv. »velikoj Albaniji«, budući da su bile ocenjene kao etnički »homogene celine« i budući da je Albanija »greškom istorije« ostala bez tih teritorija. Mada je i sama Albanija imala status protektorata Italije, njeni marionetski krugovi su prihvatili tu činjenicu koja je, uostalom, bila vezana za sudbinu ishoda rata. Na sreću, narod u Albaniji kao i pripadnici albanske narodnosti na tim našim teritorijama, dali su na sve to dostojan odgovor u toku NOR-a koji su vodili zajedno s narodima i narodnostima Jugoslavije. Međutim, takva praksa manipulisanja nacionalnim manjinama uopšte, za vreme drugog svetskog rata, u dobroj je meri pogodavala da se sistem njihove zaštite posle rata prepusti ustavnom poretku svake države gde one žive, pa da se na bilateralnom planu, ako za to postoje okolnosti, reguliše njihov status.

Mogućnost manipulisanja manjinama i takva praksa u prošlosti dovela je do toga da se države osiguraju od nepoželjnih akcija manjina, pa je i u nauci međunarodnog prava, kao i u političkoj praksi država bio prisutan princip »lojalnosti« manjina kao korelat njihovih prava. U tom smislu su usvojena veoma značajna dokumenta u međunarodnoj zajednici čija se pravna obavezanost podrazumeva, mada se ponekad u praksi to dovodilo u pitanje. Tako je, na primer, Treća skupština Društva naroda 21. septembra 1921. godine, u svojoj Rezoluciji istakla priznanje osnovnih prava manjina koje štiti Društvo naroda, ali i »insistirala na dužnosti lica koja pripadaju rasnim, religioznim i jezičkim manjinama da sarađuju kao lojalni građani s nacijom kojoj sad pripadaju«. Slično će ukazati XXI konferencija Interparlamentarne unije 1923. go-

⁹ Histoire diplomatique de 1919. a nos jours, sinquieme ed. J. B. Dirosselle, Paris 1971. p. 208.

dine, u tački III Deklaracije u kojoj se kaže: »Činjenica da pripada jednoj religioznoj ili jezičkoj manjini, ne oslobađa ni u čemu pripadnika jedne države dužnosti koje su mu nametnute ustavom i zakonom ove države«. ¹⁰

Naravno, u državama gde su se manjine nalazile sa obe strane državne granice, princip reciprocnosti je bio zaloga poštovanja njihovih prava, po kome je nepoštovanje njihovih prava jedne države izazvalo isti postupak druge države. Da bi se u tom pogledu države unapred oslobodile obaveza, posle prvog svetskog rata je posebnim sporazumima regulisan transfer stanovništva u državama gde žive njihove matične nacije, bilo na recipročnoj osnovi ili prostim preseljenjem. ¹¹

Današnja jugoslovenska politika koja se zasniva na istim principima koje smo utemeljili odlukama Drugog zasedanja AVNOJ-a 1943. godine, kada smo posebnom odlukom (o izgradnji Jugoslavije na federativnom principu) utvrdili i pravo nacionalnih manjina na slobodan razvitak, ne može prihvatiti ni jedan od navedenih principa o kojima je bilo reči kao zalogu za poštovanje njihovih prava. Jer, princip »lojalnost« sam po sebi sadrži pretpostavku da su one predodređene da budu nelojalne pa ih zato ovim treba prethodno opomenuti ako hoće da uživaju svoja prava. Dakle, već unapred je prisutna pretpostavka diskriminacije u pogledu poverenja u odnosu na građane drugog etničkog, religioznog, nacionalnog i sličnog porekla. Takođe, ni princip reciprociteta, politički sistem socijalističke demokratije ne može prihvatiti, jer on sadrži elemente i mogućnosti osвете, represalija nad svojim građanima za nešto zašto oni ne snose nikakvu krivicu. Manjine nisu krive što su se našle odvojeno u okvirima drugih država, za razliku od matične nacije koja je ostala kompaktnija u okviru jedne države. Normalno je očekivati da im država kao svojim državljanima osigura normalan život i razvitak kao svim građanima. Država matične nacije ima pravo da se zanima o njihovoj sudbini, ali mora i da se uzdržava od svake akcije koja bi od manjina stvorila »dinamit« za jedinstvo njihove države, kao i uopšte za odnose njihovih država. Po našoj oceni, brojnost jedne narodnosti takođe ne može biti činilac bilo kakve diskriminacije u odnosu na prava bilo koje narodnosti u Jugoslaviji, koji bi zavisno od te činjenice uslovljavao obim njihovih prava. I najmanje brojna narodnost uživa ista prava kao ona najbrojnija. Naravno, ima se u vidu da broj pripadnika odre-

¹⁰ Andre N. Mandelstam, *La Protection international des Minorités*, Recueil Serey, Paris 1931. p. 137

¹¹ Charles Rousseau, *Droit International Public* Paris 1974. T II p. 752.

dene narodnosti i kompaktnost teritorije na kojoj su naseljeni i čine većinu stanovništva, bitno utiču na očuvanje i homogenizaciju njihovih etničkih osobina, kulture, jezika, običaja i slično. Ali to nikako ne znači da ona koja nije po broju velika, ili je rasuta po celoj državnoj teritoriji treba da bude podložna nekoj nasilnoj asimilaciji u većinski deo naroda. To su osnovne komponente politike nacionalne ravnopravnosti naroda i narodnosti koje su immanentne društvenom biću naše zajednice i koje ostaju trajna ideologija i politička praksa našeg društva, bez obzira na to što u tom procesu može doći do zastoja ili socijalnih poremećaja, kao što je slučaj na Kosovu.

Sa stanovišta međunarodnog prava, u oceni albanskih postupaka ne može se zaobići metod kojim se zvanična država služi u odnosima sa svojim susedom Jugoslavijom radi postizanja svojih iredentističkih ciljeva. U njemu se kao osnovno sadrži podstrekavanje na građanske nemire — konflikte, a po nekim pokazateljima i aktivno učešće i pomoć u tom pogledu. Neke su akcije praćene i podstrekavanjem na izazivanje nacionalne mržnje među jugoslovenskim narodima, čime je neposredno napadnuto bratstvo i jedinstvo — osnovni postulat ustavnog poretka Jugoslavije. Najzad, nisu izostale ni ultimativne pretnje kojima se atakuje na susedske odnose sa Jugoslavijom. Tako, na primer, »Zeri i populist« ukazuje da, ako se ne udovolji zahtevima Albanaca, »rana se neće zalečiti, naprotiv produbiće se jaz«. I dalje, Albanac se »uvek hrabro borio i pobeđivao svoje neprijatelje«, pa podvlačenje pretnje Envera Hodže u stilu: »albanski narod nemojte ljutiti, on je veoma strpljiv, ali kad se naljuti Albanac i kremen gori u kamenu«, a potom »krv nije voda« itd. Dakako, nećemo posebnu pažnju obraćati na sadržaj tih mističnih srednjovekovnih pretnji koje su lišene svakog osećaja odgovornosti glasila i ustanove pod čijim pokroviteljstvom izlazi, odnosno, čije ideje tumači. Ipak, moramo da ukažemo na zloupotrebe novinskog glasila kao što je »Zeri i populist«, koje je na drzak način pokušalo da vaskrsne neku iskonsku mržnju prema narodima Jugoslavije i da na taj način poseje psihološki otrov posebno među mladima albanske narodnosti. Takvi akti nesumnjivo spadaju u oblast psihološkog ratovanja. Drugim rečima, to su podrivačke diverzije. Na primer, u glasilu piše: »da možda u Beogradu ne zahtevaju da Albanac ne bude patriota«... I te reči nedvosmisleno pokazuju da je reč o propagandi koja unapred računa na to da je otadžbina (patria) tog čoveka neka druga zemlja a ne Jugoslavija.

O krajnjem cilju tih metoda i parola ne može biti dileme. Svim sigurno, stvar je svakog političkog sistema kakve će sadržaj izabrati za vaspitanje svog naroda, pod uslovom da se ne vređaju međunarodnopravne norme (kao, na primer, one o nediskriminaciji, rasnoj i nacionalnoj mržnji i slično), u psihološkoj angažovanosti naroda za neke pothvate koje država smjera. No, ukoliko su ti metodi suprotni osnovnim zahtevima koje postavlja međunarodna zajednica, oni moraju biti osuđeni i u unutrašnjem pravnom sistemu. Jer, genocidna politika nacizma je upravo izrasla na takvim osnovama — mržnji prema drugim narodima. Pogotovu je to slučaj kad su takvi metodi namenjeni stranim državljanima i ako poreklom iz nacije čiji većinski deo živi u drugoj državi. Tu je izvršena zloupotreba psihološkog kompleksa jednog stanovništva u rušenju jedinstva i podstrekivanju nemira unutar njihove vlastite države. Događaji koji su na taj način provocirani, a koje su suvremeni organi vlasti, morali da spreče, pa i silom državnog aparata, služe kao osnov dodatne zloupotrebe u nadi da će propaganda tako dobijati stalni tok i svoju specifičnu težinu. To su posebne vrste pribegavanja sili u međunarodnom pravu.

S tim u vezi podsetimo se nekoliko međunarodnopravnih normi usvojenih posle drugog svetskog rata, koje čine temeljna pravila ponašanja u odnosima između država. Tako u jednom od načela međunarodnog prava o prijateljskim odnosima između država izričito stoji osuda podsticanja na građanske ratove ili terorističke akte. Zapravo, svaka je država dužna da se uzdrži od organizovanja podsticanja, pomaganja ili učešća u građanskom ratu ili terorizmu u drugoj državi ili od tolerisanja organizovane aktivnosti na sopstvenoj teritoriji radi izvršenja takvih akata. »Posebno valja istaći Deklaraciju o nedopustivosti mešanja u domaće poslove država i zaštiti njihove nezavisnosti i njihovog suvereniteta« koju je usvojila Generalna skupština OUN 21. decembra 1965. godine, u kojoj se ukazuje da ni jedna država »ne može da primeni niti da podrži upotrebu mera ekonomske, političke ili bilo koje druge prirode da bi primorala drugu državu na potčinjavanje u vršenju njenih suverenih prava ili na dobijanje od nje koristi bilo koje vrste«. Isto tako, »sve države će se uzdržati od organizovanja, pomaganja, izazivanja, finansiranja, podsticanja ili tolerisanja oružane, subverzivne ili terorističke aktivnosti, usmerenih na nasilnu promenu režima druge države i od mešanja u građanski rat u drugoj državi«¹²

¹² Generally Assembledly, Off. Records: Thirty-Fifth Session, Supl. No 41 CA /35/41/ United Nations, New York 1980.

Pri razmatranju intervencije kao nedozvoljenog mešanja jedne države u unutrašnje poslove druge, potrebno je ukazati da je još u Povelji OUN (član 2/7) istaknut princip neintervencije, tako što sama Povelja OUN ne ovlašćuje Ujedinjene nacije da se mešaju u unutrašnje poslove država, odnosno u pitanja »koja se po suštini nalaze u unutrašnjoj nadležnosti svake države«. Iz toga proizlazi, a to su kazali najpoznatiji pravnici, da kada se u takve poslove ne može mešati međunarodna zajednica, pogotovu je to zabranjeno pojedinim državama.

Svakako, sam pojam intervencije pretpostavlja upotrebu sile, po samoj prirodi »neovlašćenog«, nedozvoljenog uplitanja u unutrašnje odnose druge države s namerom da se postigne neko stanje, odnosno promeni njena unutrašnja ili spoljna politika, uopšte ili samo neki njeni aspekti. Ta sila ne mora biti, po savremenom shvatanju, neposredna — oružana. Zato neki pisci i smatraju da intervencija može biti oružanom silom ili bez oružane sile. Ukoliko je reč o intervenciji oružanom silom, ne može se postaviti granica između nje i otvorene agresije. Takođe, pojam sile koju Povelja zabranjuje pod vidom »primena sile i pretnja silom« (član 2/4) protiv teritorijalnog integriteta i političke nezavisnosti bilo koje države, ne mora obavezno biti oružana. Zato se s pravom ističe da je sila širi pojam od oružane sile. To su potvrdila sva dokumenta koja su usvajali samiti nesvrstanih zemalja, počev od Beograda do Havane. Uostalom, poznato je kakav je stav zauzet u posebnim organima OUN na kojima se o tom problemu raspravljalo. Tada je rečeno — da nekad ekonomska ili politička sila može biti opasnija od oružane¹³. Otuda jasno proizlazi da u taj pojam ulaze ideološke, propagandne i druge akcije, psihološko ratovanje, organizacija i pomaganje subverzivnih aktivnosti, ubacivanje političkih agenata itd. Takvom sadržaju sile se i pristupilo u Generalnoj skupštini OUN prilikom usvajanja pomenutih rezolucija o zabrani sile i intervencije.¹⁴

Zvanična Albanija je neskriveno pokazala svoje prisustvo u događajima na Kosovu. Nije reč samo o indoktrinaciji uvezenoj sa albanske strane u obrazovnim sadržajima i ideolozima-profesorima po osnovi neke kulturne saradnje s matičnim narodom, već je reč i o potajnim aktima kojima je pribegavala, kako je već obelodanjeno (zvanična državna struktura — diplomatsko predstavništvo). Tolerancija, ne samo aktivno podstrekivanje, radnja je koja

¹³ Op. cit. p. 51

¹⁴ Vidi diskusije u »Kodifikacija miroljubive aktivne koegzistencije (Zbornik radova) izd. Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd 1969, str. 228—9.

je osuđena u međunarodnom pravu kao intervencija, pa je *a fortiori*, takvo ponašanje zvaničnih organa tim više protivzakonito. Pa i sama propaganda izneta u sadržajima navedenog lista sadrži aktivne radnje podstrekivanja.

Smisao navedenih (Deklaracija o nemešanju), kako smo videli, ukazuje na dužnost država da se uzdrže i od »tolerisanja oružane, subverzivne ili terorističke aktivnosti« usmerenih na promenu režima druge države«. *Stricto iure*, pojam tolerisanja pretpostavlja akciju države da spreči radnje u delokrugu svoje jurisdikcije koje su usmerene ka tom cilju. Znači, nije dovoljno samo da ih država ne organizuje i pomaže, već kad se takvi akti pripremaju i vrše na njenoj teritoriji, da ih spreči delovanjem svoje suverene vlasti. Najzad, ne može se prihvatiti izvinjenje da takvo delovanje nije opazila, jer svaka vlast mora biti u stanju da zna šta se događa na teritoriji gde suvereno vlada. Ne verujemo da bi se takvi akti na teritoriji Albanije mogli uopšte dogoditi a da izbegnu pažnji albanskih organa reda i bezbednosti. Naravno, takav izgovor koji bi negde i mogao biti izvinjenje, u tom slučaju sigurno ne dolazi u obzir. Svi znaci ukazuju na to da je takvo delovanje dobilo duhovnu, idejnu i materijalnu potporu zvanične albanske politike, pa se zato pravno može govoriti o direktnoj intervenciji.

IV

Ostalo nam je još da objasnimo neposredan cilj te intervencije u odnosu na isključivu nadležnost (*domaine reserve*, *domestic jurisdiction*) žrtve intervencije — Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

Osnovni zahtev po »Zeri i populit«, koji se, eto, pojavio kao tumač nemira na Kosovu, u tome je što Kosovo sada nije republika, a u kontekstu tog zahteva stoji kompletna etnička kompozicija eventualne republike, jer je ta etnička celina sada podeljena između tri republike.

O delokrugu isključive nadležnosti države, posebno u nauci međunarodnog prava već odavno traje značajna rasprava. U osnovi, svi autori se slažu da je to splet poslova i odnosa čije regulisanje spada u nepodeljenu nadležnost jedne države. Dakle, to je van sfere međunarodnog prava i to država ima pravo da brani i isključi bilo čiju vlast da se meša u te poslove, svim sredstvima kojima raspolaže. Prema tome, to je u osnovi ekonomski, politički i pravni poredak države.

Zahtev i pokušaj da se silom, koju je na određen način pomogla Albanija, Socijalistička Autonomna Pokrajina Kosovo uzdigne »na rang republike«, ne može izbeći osudi mešanja u unutrašnje poslove Jugoslavije. Ustavni poredak zemlje, organizacija vlasti i upravljanja, administrativna i upravna podela zemlje, u isključivoj su i nepodeljenoj nadležnosti svake države. To je van delokruga međunarodnog prava, i bilo kakva sila ili pretnja silom radi postizanja nekih promena kod neke države — jeste intervencija.

Krajnji cilj tih težnji je veoma proziran, ali u svakom slučaju i rezultat neke političke zaslepljenosti. Naime, javila se opsesija da je u jugoslovenskom ustavnom sistemu republika ujedno i »država«, pored toga što je »samoupravna demokratska zajednica«, dok je autonomna pokrajina samo »demokratska društveno-politička zajednica«. Po shvatanju iredentista, republici kao državi daje se veća pravna i politička autonomija, uključujući tu i ona prava u spoljnopoličkim transakcijama. Isključeno od, kako iredentisti kažu, »tutorstva SR Srbije« i konstituisano u republiku, dakle — u posebnu republiku, Kosovo bi po prirodi stvari bilo upućeno na te transakcije ka svom susedu — Albaniji, tamo gde živi veći deo iste nacije. S obzirom na to da su u praksi elementi državnosti republika jači, pogotovu u unutrašnjim poslovima, i uticaj spolja je lakše ostvariti. Pri tom se računa s činjenicom da Jugoslavija osuđuje svako mešanje centra u samoupravnost društveno-političkih zajednica, pa da bi tako i sama republika Kosovo imala sasvim određene ruke. U takvom kontekstu permanentna infiltracija spolja moglo bi pogodovati i krajnjem cilju, kad za to sazre uslovi, za odeljivanje radi ostvarivanja kompletnog prava na samoopredeljenje koje uključuje, po njihovoj interpretaciji teksta jugoslovenskog Ustava, i pravo na otepljenje.

Objektivno procenjivanje stvari iz utisaka koji se sami nameću, upornom i neprestanom propagandom iz Albanije u vezi s tzv. »istorijskim argumentima«, projekcija zahteva koja je zasad dobila samo javnu manifestaciju želja, ne može izbeći ocenu napada na ustavni poredak SFRJ, metodom kakvim se inače u praksi služe svi koji intervenišu. Na stranu to što albanska propaganda neće da shvati činjenicu da smo konstituisali republike ne zato da bismo svesnu državnost rasparčali na republikanske, već da vandržavnu slobodnu sferu aktivnosti društva razvijamo tako da bi ona postepeno nadvladala državnu, pri čemu se, naravno, morala uvažiti postojeća realnost. Ipak, Albaniji se žuri, jer vreme ne radi za nju, pošto će joj ta druga sfera života jugoslovenske zajednice, oplemenjena samoupravljanjem kao osnovnim društvenim odnosom,

perspektivno smanjivati šansu za atraktivnost republike kao države i šanse da u toj društveno-političkoj zajednici nađe mogućnost za subverzivne akcije takve vrste i ciljeva. No, Jugoslavija je time stekla punu pravnu osnovu da stane u odbranu svog ustavnog sistema odgovarajućim merama, što joj garantuje međunarodno pravo kao neodvojivo pravo svake države. To u istoriji nikad nije bilo sporno.